

KİTABXANAŞÜNASLIQ

QUBA-XAÇMAZ İQTİSADI RAYONUNDA KİTABXANA-İFORMASIYA RESURSLARININ
YERLƏŞMƏSİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

İ.Z.BAYRAMOVA

*Bakı Dövlət Universiteti**irade8@rambler.ru*

Məqalədə Azərbaycan Respublikasının Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda fəaliyyət göstərən kitabxanaların inkişafının müasir vəziyyəti, onların informasiya potensialı, kadr təminatı, maddi-texniki bazası tədqiq edilmişdir.

Ölkədə tarixi-mədəni, ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi sərvətlərin toplanılmasını, mühafizəsini, onlardan istifadə imkanlarının artırılmasını təmin etmək, kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi nəticəsində, müasir kitabxana-informasiya infrastrukturunun yaradılması və onun dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması üçün, dövlətimiz genişmiqyaslı işlərin görülməsi məqsədi ilə, yeni bir fəaliyyət strategiyası işləyib hazırladı.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 oktyabr 2008-ci il tarixli sərəncamı ilə «Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı» təsdiq olundu (2, 6-29).

Bu Proqramın tələblərinə uyğun olaraq, Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən 2009-cu il sentyabr ayının 1-dən 10-dək statistik müayinə keçirilmişdir. Belə ki, bu müayinənin keçirilməsində əsas məqsəd, əhaliyə göstərilən kitabxana-informasiya xidmətinin səviyyəsinin yüksəldilməsi, kitabxanaların kadr təminatının yaxşılaşdırılması, fasiləsiz təhsilin təmin edilməsi, virtual kitabxanaların yaradılması istiqamətində aparılan işlərin vəziyyətini öyrənməkdən ibarət olmuşdu. 2009-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin nəşr etdirdiyi «Kitabxanaların fəaliyyəti haqqında» statistik müayinənin nəticələri barədə statistik bülletenindən məlum olur ki, Azərbaycan Respublikasında kitabxanaların informasiya resursları 110994331 nüsxədir. Bu fondun 89399527 nüsxəsi kitablardır ki, bu da 80,5 % deməkdir. Fonda 76114 nüsxə elektron informasiya daşıyıcıları, 3912645 nüsxə jurnallar, 2082879 nüsxə qəzetlər, 15523166 nüsxə digər materiallar daxildir. Kitabxana fondunun 34,6%-i ümumtəhsil məktəblərində, 32%-i Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəzdində olan kitabxanalarda, 21,4%-i elmi və elmi-texniki kitabxanalarda, 12%-i isə digər təşkilatların kitabxanalarında yerləşir. Kitabxanalarda olan fondun 65,5%-i Azərbaycan, 31,1%-i rus, 2%-i ingilis, 1,4%-i digər dillərdədir. Azərbaycan dilində olan ümumi fondun 71,9%-i latın, 28,1%-i isə kiril əlifbasındadır. Azərbaycan dilinin latın qrafikasında olan fondun xüsusi çəkisi şəhər yerlərində 81,6%, kənd yerlərində 56,8%-dir. Kitabxana fondunun cəmi 0,1%-ni elektron informasiya daşıyıcıları təşkil edir (3).

Respublikamızdakı kitabxanaların 23,4%-i Aran, 14,9%-i Gəncə-Qazax, 11,2%-i Lənkəran, 9%-i Şəki-Zaqatala, 8,4%-i Bakı şəhəri, 8,2%-i Quba-Xaçmaz, 7,1%-i Yuxarı Qarabağ, 5,8%-i Naxçıvan, 4,9%-i Dağlıq Şirvan, 4,5%-i Kəlbəcər-Laçın və 2,1%-i Abşeron iqtisadi rayonunun payına düşür.

Son illər Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin qurulması istiqamətində görülən işlər sırasında kitabxana işinin təşkili, idarə edilməsi, oxuculara informasiya xidmətində ənənəvi iş üsulları ilə yanaşı müasir texnologiyaların tətbiqinə başlanılması dövlətimizin kitabxana işi sahəsindəki siyasətinin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir (5). Belə ki, nəinki şəhərlərdə yerləşən kitabxanaların, hətta kəndlərdə yerləşən kitabxanaların da kompyuterləşdirilməsi, bu kitabxanaların bir çoxunda informasiya resurslarının elektron informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi dövlətimizin bu sahəyə ayırdığı diqqətin nəticəsidir. 2009-cu ilin I yarısında kitabxanalara 4,8 milyon oxucu müraciəti qeydə alınmış, 53,4 milyon kitab və ya digər informasiya mənbələrindən istifadə edilmişdir. Müraciətlərin 39,6%-i 18 yaşınadək uşaq və gənclər tərəfindən olmuşdur. İnternet vasitəsi ilə elektron kitabxanalara edilən müraciətlər kitabxanalara olunan ümumi müraciətlərin cəmi 2%-ni təşkil etmişdir. Kitabxanalardakı 1695 kompyuterdən 94,2%-i şəhər, 5,8%-i isə kənd yerlərinin payına düşür. Müayinənin nəticələrinə görə mövcud kompyuterlərdən 56,5%-i istifadəçilər üçün, 43,5%-i isə kitabxana əməkdaşları üçündür. Eyni zamanda bu kompyuterlərin 705 ədədi və ya 41,6%-i internetə qoşulmuş, 86 kitabxanada elektron poçt, 30 kitabxanada elektron katoloq mövcuddur. Respublikamızda yerləşən bütün

kitabxanalarda işləyən işçilərin cəmi 3346 nəfəri və ya 38,3%-i kitabxana üzrə ali və orta ixtisas təhsilli, 2579 nəfəri, yaxud 29,6%-i digər sahələr üzrə ali və orta ixtisas təhsilli, 2802 nəfəri və ya 32,1%-i isə ümumi orta təhsili olan şəxslərdir.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ilə olan statistik məlumatına görə, respublikamızda 8507 kitabxana var. Bu kitabxanaların 2322, yəni 27,3%-i şəhər yerlərində, 6185, başqa sözlə 72,7%-i kənd yerlərində yerləşir. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində 3812, yəni 44,8% kitabxana var (3).

Azərbaycan Respublikasında olan 10 iqtisadi rayondan biri də, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayondur. Respublikanın şimal-şərq hissəsində yerləşən Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunun əlverişli təbii şəraiti, bu bölgənin bütün tarixi dövrlərdə, iqtisadi inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Ərazisi 7 min kv.km olan iqtisadi rayon, respublika ərazisinin 8%-ni əhatə edir. Bölgənin dəniz sahillərindən yüksək dağlıq sahələrə qədər uzanan ərazisi, iqtisadi rayonun çoxsahəli təsərrüfatının inkişafına zəmin yaratmışdır. İqtisadi rayonun ümumi ərazisinin 37%-i Quba, 22,1 %-i Qusar, 15,6% -i Xaçmaz, 11,3%-i Siyəzən, 14%-i isə Şabran inzibati rayonlarının payına düşür (6).

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda, 2009-cu il əhalinin siyahıya alınmasına görə isə 487000 nəfərin məskunlaşdığı qeyd alınmışdır. Ayrı-ayrı inzibati rayonların əhalisinin sayı və milli tərkibi də müxtəlifdir. Quba rayonunda 151900, Qusar rayonunda 87500, Xaçmaz rayonunda 158800, Şabran rayonunda 51200, Siyəzən rayonunda 37600 nəfər əhali yaşayır. İqtisadi rayonda yaşayan ümumi əhalinin 72%-i azərbaycanlılar, 22,7%-i ləzgilər, 2,1%-i tatlar, 1,6 %-i türklər və s. təşkil edir. Əhalinin siyahıyaalınma məlumatlarına görə, burada yaşayan əhalinin 29,8 %-i Xaçmaz, 28,6 %-i Quba, 17,9 %-i Şabran, 16,6 %-i Qusar, 6,9 %-i Siyəzən inzibati rayonlarının payına düşür (6).

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə cəmi təhsil alanların sayı 388672 nəfərdir. Onların yalnız 4,1%-i ali təhsillilər, 0,2%-i isə natamam ali təhsillilərdir.

İqtisadi rayonun əsas bölgələrindən biri olan Quba rayonunun, ərazisi 2,58 min kv.metrdir. Rayonda, Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi 1932-ci ildə yaradılmış kitabxana əsasında formalaşdırılmışdır. Kitabxananın 107 filialı var ki, bunlar Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində yerləşir (1). Bundan başqa, rayonda 1 elmi, 1 ali təhsil müəssisəsi, 1 orta ixtisas təhsili müəssisəsi, 2 ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisəsi, 106 ümumtəhsil müəssisəsi, 2 musiqi məktəbi, 1 səhiyyə müəssisəsi kitabxanaları fəaliyyət göstərir. Rayon ərazisində yerləşən kütləvi kitabxanalar 48,3 % təşkil edir. Quba rayonunda təhsil alan 1197724 nəfər, iqtisadi rayon üzrə cəmi təhsil alanların 30,8%-ni təşkil edir ki, bunlardan 4,32%-i və ya 5172 nəfəri ali təhsilli kadrlardır. Rayonda 416 nəfər natamam ali təhsilli, 7754 nəfər orta-ixtisas təhsilli, 46554 nəfər və ya 38,88% ümumi orta təhsilli, 21447 nəfər və ya 17,91% natamam orta təhsilli, 3298 nəfər peşə təhsilli var (3).

Ümumiyyətlə, rayonda cəmi 221 kitabxana var ki, onlardan 34-ü və ya 15,4%-i şəhərdə, 187-si və ya 84,6%-i kəndlərdə yerləşir. Bu kitabxanalarda 14 ədəd kompyuter var. Onlardan 12 ədədi şəhər kitabxanalarında, 2 ədədi isə kənd kitabxanalarında yerləşir. Kompyuterlərin 8 ədədindən informasiya tələbatçıları, 6 ədədindən isə kitabxana işçiləri istifadə edir. Quba rayonunda kitabxanaların informasiya resursu 1498735 nüsxə təşkil edir. Onların 1456171 nüsxəsi, kitablar, 43 nüsxəsi elektron informasiya daşıyıcıları, 28129 nüsxəsi jurnallar, 7538 nüsxəsi qəzetlər, 6854 nüsxəsi isə digər materiallardan ibarətdir.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin 2007-ci ildə nəşr etdirdiyi «Azərbaycan kitabxanaları 21-ci əsrin informasiya məkanında» adlı 2 cildlik kitabda, 2004-2005-ci illərdə Quba rayonunda kütləvi kitabxanalarda işləyən mütəxəssislərin ümumi sayının 144 nəfər olduğu göstərilir (1). Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu ildə apardığı statistik müayinə zamanı, ümumiyyətlə, Quba rayonunda kitabxanalarda işləyən mütəxəssislərin 169 nəfər olduğu hesablanmışdır. Bu işçilərin 6 nəfərinin yəni 3,6 %-nin ali ixtisas təhsilli mütəxəssis, 5 nəfərinin yəni 3%-nin ali qeyri-ixtisas təhsilli, 29 nəfərinin yəni 17,2 %-nin orta ixtisas təhsilli, 36 nəfərinin orta qeyri-ixtisas təhsilli, 93 nəfərinin yəni 54,9% -nin ümumi orta təhsilli olduğu bildirilir (3).

Quba-Xaçmaz iqtisadi zonasında yerləşən Qusar rayonu da mühüm bölgələrdən biridir. Rayonun ərazisi, 1,54 min kv.m-dir. Qusar rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi, 1930-cu ildə yaradılmış kitabxananın bazası əsasında qurulmuşdur. Kitabxananın 75 filialı var. Bu filialların informasiya resursu 512400 nüsxə olmaqla, 16200 nəfər oxucusu var (1). Rayonda ümumilikdə, 146 kitabxana var. Onlardan 68-i, yəni 46,5%-i ümumtəhsil məktəblərində, 1-i musiqi məktəbində, 1-i səhiyyə müəssisəsində yerləşir. Bütün kitabxanaların informasiya resursu 1008583 nüsxə təşkil edir. Bu fondun 1002611 nüsxəsi kitablar, 10 nüsxəsi elektron informasiya daşıyıcıları, 194 nüsxəsi jurnallar, 394 nüsxəsi qəzetlər, 5374 nüsxəsi isə başqa nəşrlərdir.

Qusar rayonundakı kitabxanalarda statistik məlumatlara görə, 107 nəfər mütəxəssis çalışır. Onlardan 7 nəfəri yəni 6.5%-i ali -ixtisas təhsilli, 8 nəfəri yəni 7,5%-i ali qeyri- ixtisas təhsilli, 32 nəfəri yəni 29,9%-i orta ixtisas təhsilli, 22 nəfəri yəni 20,6%-i orta qeyri-ixtisas təhsilli, 38 nəfəri yəni 35,5%-i isə ümumi orta təhsilli işçilərdir. Rayonda cəmi təhsil alanlar 70884 nəfərdir ki, onların da 3407 nəfəri, yəni 4,81%-i ali, 139 nəfəri

natamam ali, 5851 nəfəri və ya 8,25%-i orta ixtisas, 26573 nəfəri, və ya 37,49%-i ümumi orta, 11742 nəfəri, və ya 16,57%-i natamam orta, 1803 nəfəri, və ya 2,54%-i peşə təhsillidir (3). Ümumiyyətlə, əhalinin təhsil səviyyəsi ilə, peşə, ixtisas seçimi ilə kitabxanalara müraciət edənlərin bilavasitə əlaqədar olmasını, informasiya tələbatçılarının sırf bu baxımdan kəmiyyət və keyfiyyətinin dəyişməsinə nəzərə almaq lazımdır.

Qusar rayonunda 14 və ya 9,6% kitabxana şəhərdə, 132 və ya 90,4% kitabxana kəndlərdə yerləşir. Kitabxanalarda 4 ədəd kompyuter var. Onlardan 2 ədədi kitabxana işçiləri üçün, 2 ədədi informasiya tələbatçıları üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda kitabxana informasiya xidmətindən, kitabxanaların fondunun zənginləşməsindən bəhs edərkən, burada yaşayan əhalinin çoxmillətli olmasını nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Elə ona görə də müxtəlif millətlərin nümayəndələri olan informasiya tələbatçılarının dünyagörüşü, təhsil səviyyələri və təbii ki, informasiya maraqları da müxtəlif olacaq.

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonuna daxil olan Xaçmaz rayonun ərazisi 1,05 min kv. metrdir. Xaçmaz rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi 1976-cı ildə yaradılmışdır. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində 101 kitabxana filialı var ki, bu da 51,5% edir. İlk peşə-ixtisas təhsil müəssisəsində 2, ümumtəhsil məktəblərində 88, yəni 45%, musiqi məktəblərində 3, səhiyyə müəssisələrində 2 kitabxana fəaliyyət göstərir (1). Xaçmaz rayonunda cəmi 196 kitabxana var ki, onların da 29-u yəni 14,8%-i şəhər yerlərində, 167-si yəni 85,2%-i kənd yerlərində yerləşir. Bu kitabxanalarda informasiya resursları 1331227 nüsxədir. Bunun da 1331089 nüsxəsi kitablar, 32 nüsxəsi jurnallar, 31 nüsxəsi qəzetlər, 75 nüsxəsi digər materiallardır (3).

Rayonda yerləşən kitabxanalarda, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə 160 nəfər mütəxəssis işləyir. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin apardığı hesablamlar zamanı, bu mütəxəssislərin 149 nəfərinin kütləvi kitabxanalarda işlədiyi məlum olub. Kitabxanalarda işləyənlərin təhsil səviyyələrinə görə bölgüsündə, kitabxana üzrə ali ixtisas təhsilli kadrların 7 nəfər yəni 4,4%, ali qeyri-ixtisas təhsilli 3 nəfər yəni 1,9%, orta ixtisas təhsilli 27 nəfər yəni 16,9%, qeyri-orta ixtisas təhsilli 11 nəfər yəni 6,9%, ümumi orta təhsillilərin 112 nəfər yəni 69,9% olması diqqətə cəlb edir. Ümumiyyətlə, rayonda cəmi təhsil alanların sayı 128171 nəfərdir. Bunların da 4553 nəfəri ali təhsillilərdir ki, bu isə əhalinin 3,55%-ni təşkil edir. Natamam ali təhsilli 358 nəfər, orta ixtisas təhsilli 7395 nəfər, ümumi orta təhsilli 50858 nəfər, və ya 39,68%, natamam orta təhsilli 24513 nəfər, və ya 19,13%, peşə təhsillilər 3900 nəfərdir.

Xaçmaz rayonunda yerləşən kitabxanalarda cəmi 11 ədəd kompyuter var ki, onlardan 9 ədədi şəhər kitabxanalarında, 2 ədədi isə kənd kitabxanalarında yerləşir. Kompyuterlərdən 5 ədədi kitabxana-informasiya tələbatçıları üçün, 6 ədədi isə kitabxana işçilərinin istifadəsi üçün nəzərdə tutulmuşdur (3. s.57-65). Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin 2004-2005-ci illər üzrə verdiyi məlumata görə, internetdən istifadə edənlərin sayı 808 nəfər olmuşdur (1).

Quba- Xaçmaz inzibati rayonunda turizmin də inkişafını nəzərə alsaq, onu deməliyik ki, bu regionun iqtisadiyyatının inkişafı, əhalinin təhsil və mədəni səviyyəsinin yüksəlməsinə müsbət təsir etməklə, kitabxanaların da üzərinə böyük vəzifələr qoyur. Sosial-iqtisadi potensialın inkişafı və yüksək olması, kitabxana- informasiya sahəsində yeni texnologiyaların tətbiqi və istifadəsi nəticəsində kitabxanaların da inkişafı, fondunun zənginləşməsi, bir sözlə dünya standartlarına cavab verə biləcək kitabxanaların yaranmasına zəmin hazırlayır.

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda yerləşən Şabran rayonunun ərazisi 1,09 min kv.metrdir. Şabran rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi 1979-cu ildə yaradılmışdır. Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində 54 kitabxana filialı var ki, bu da 58,7% edir. Ümumiyyətlə, rayonda cəmi 92 kitabxana var. Kitabxanaların idarə mənsubiyyətinə görə bölgüsü zamanı, ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisəsində 1, ümumtəhsil məktəblərində 35 və ya 38%, musiqi məktəbində 1, səhiyyə müəssisəsində 1 kitabxana olması nəzəri cəlb edir.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin 2009-cu il statistik hesablamlarına görə, Şabran rayonunun kitabxanalarının informasiya resursları 654275 nüsxə təşkil edir. Bu fondun 640886 nüsxəsi kitablar, 138 nüsxəsi jurnallar, 13249 nüsxəsi qəzetlər, 2 nüsxəsi digər materiallardır. Kitabxanalarda elektron informasiya daşıyıcıları yoxdur. Statistik müayinənin nəticələrinə görə, kitabxanalarda 79 nəfər mütəxəssis çalışır. Onların 4 nəfəri, və ya 5,1%-i ali təhsilli, 4 nəfəri, və ya 5,1%-i ali qeyri-ixtisas təhsilli, 14 nəfəri və ya 17,7%-i orta ixtisas təhsilli, 7 nəfəri və ya 8,9%-i qeyri-orta ixtisas təhsilli, 50 nəfəri və ya 63,2%-i isə ümumi orta təhsillilərdir. Ümumiyyətlə, Şabran rayonunda cəmi təhsil alanlar 40471 nəfərdir. Onlardan 1650 nəfəri, və ya 4,18%-i ali təhsilli, 66 nəfəri natamam ali təhsilli, 3170 nəfəri orta ixtisas təhsilli, 13878 nəfər, və ya 34,29%-i ümumi orta təhsilli, 7983 nəfər, və ya 19,73%-i natamam orta təhsilli, 1967 nəfəri isə peşə təhsillilərdir.

Oxucuların sayı 25615 nəfər olan kitabxanalarda, cəmi 6 ədəd kompyuter var ki, onlardan 5-i şəhər kitabxanalarında, 1-i isə kənd kitabxanalarında yerləşir.

Quba-Xaçmaz iqtisadi regionuna daxil olan daha bir rayon isə Siyəzən rayonudur. Rayonun ümumi sahəsi 0,70 min kv.metrdir. Siyəzən rayonunda Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin statistik

müayinəsini nəticələrinə görə, cəmi 43 kitabxana var. Onlardan 19-u Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində yerləşir. Bu da 44,2% edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Siyəzən rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi 1992-ci ildə yaradılmışdır. Ümumiyyətlə, rayon ərazisində yerləşən kitabxanaların informasiya resursları 289783 nüsxədir. Fondun informasiya mənbələrinə görə bölgüsündən görüldüyü kimi, kitablar 285922 nüsxə, elektron informasiya daşıyıcıları 115 nüsxə, jurnallar 246 nüsxə, qəzetlər 609 nüsxə, digər materiallar 2891 nüsxə təşkil edir.

Siyəzən rayonunda yerləşən kitabxanaların idarə mənsubiyyətinə görə bölgüsündə ilk peşə-ixtisas təhsil müəssisəsində 1, ümumtəhsil məktəblərində 21 və ya 48,9%, musiqi məktəbində 1, digər müəssisələrdə 1 kitabxana olduğu görünür. Kitabxanalarda cəmi 9 ədəd kompyuter var. Onlardan 8 ədədi şəhər kitabxanalarında, 1 ədədi kənd kitabxanalarındadır. Kompyuterlərin 5 ədədi kitabxana-informasiya tələbatçıları üçün, 4 ədədi kitabxana işçiləri üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Statistik hesablamalara görə, kitabxanada 54 nəfər mütəxəssis çalışır. Kitabxana kadrlarının təhsil səviyyəsinə görə bölgüsünə əsasən, məlum olur ki, ali ixtisas təhsilli kadrlar 2 nəfər, və ya 3,7%-dir. Ali qeyri-ixtisas təhsilli 3 nəfər və ya 5,6%, orta ixtisas təhsilli 4 nəfər, və ya 7,4 %, orta qeyri-ixtisas təhsilli 2 nəfər, ümumi orta təhsilli 43 nəfər, yəni 79,6% -dir. Siyəzən rayonunda cəmi təhsil alanlar 29422 nəfərdir. Onların 1195 nəfəri, və ya 4,06%-i ali təhsilli, 64 nəfəri natamam ali təhsilli, 1966 nəfəri orta ixtisas təhsilli, 11700 nəfəri, və ya 39,77%-i ümumi orta təhsilli, 5389 nəfəri və ya 18,32%-i natamam orta təhsilli, 721 nəfəri peşə təhsillilərdir.

Quba-Xaçmaz regionunda ümumilikdə, 698 kitabxana var. Onların 356-sı və ya 51%-i Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində yerləşir. Bu kitabxanalarda 569 nəfər ştatda olan kadr var. Onlardan cəmi 26 nəfərinin və ya 4,6%-nin ali ixtisas təhsili, 23 nəfərinin, yəni 4%-nin ali qeyri-ixtisas təhsili, 106 nəfərinin və ya 18,6%-nin orta ixtisas təhsili, 78 nəfərinin və ya 13,7%-nin orta qeyri-ixtisas təhsili, 336 nəfərinin və ya 59,1%-nin ümumi orta təhsili var (3).

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda kitabxana-informasiya resurslarından bəhs edərkən, şəhərlərdə yaşayan əhalinin həm təhsil səviyyəsinin, həm də mədəni intellektual potensialının zəngin olmasını nəzərə almaq lazımdır. İnformasiya tələbatçılarının sorğularının daha dolğun ödənilməsi həm də regionlarda yaşayan əhalinin milli tərkibinin müxtəlifliyi, müxtəlif dillərdə olan informasiyanın fondada toplanılmasını tələb etdiyindən, ixtisaslı kitabxanaçı-biblioqrafların da üzərinə çətin və məsuliyyətli vəzifə düşür. Təhlil etdiyimiz, bu regionda oxucuların sayına görə, adambaşına neçə nüsxə kitab düşdüyünü hesablasaq, belə bir nəticə ilə qarşılaşırıq: Təkcə, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tabeliyində olan kitabxanalarda informasiya resursları 2273009 nüsxə, oxucuların sayı 115795 nəfər, filialların sayı 356 olduğunu nəzərə alsaq, ali və orta ixtisas təhsilli işçilərin sayı 137 nəfər, qeyri- ali və qeyri-orta ixtisas təhsilli işçilərin sayının isə 50 nəfər olduğunu görə bilərik ki, burada oxucuların hər birinə düşən kitabların sayının təqribən 19 nüsxə olduğunu hesablamış oluruq ki, bu da təqribən 5,9% edir. Eyni zamanda hər 845 nəfər oxucuya 1 nəfər ixtisaslı kitabxanaçı-biblioqraf xidmət edir. Kitabxanaların ixtisaslı kitabxanaçı-biblioqraf kadrlarla təmin edilməsi, kitabxana-informasiya tələbatçılarının sorğularının daha yaxşı ödənilməsinə, keyfiyyətinin yaxşılaşmasına müsbət təsir edir.

Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda əhalinin milli tərkibinin müxtəlifliyi kitabxanalarda olan fondun da müxtəlif dillərdə olmasına yəni, Azərbaycan, ləzgi, rus və s dillərdə olmasına şərait yaradır.

Görkəmli kitabxanaşünas alim, professor A.A.Xələfov yazır: "Müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin ən mühüm atributlarından biri olan kitabxanalar informasiya ehtiyatlarını qoruyub saxlayan, onu cəmiyyətin istifadəsinə verən, cəmiyyət üzvləri-nin hər birinin sorğu və tələbatını ödəyən, internet vasitəsi ilə bəşəriyyətin yaratmış olduğu mənəvi sərvəti oxuculara yaxınlaşdıran bir müəssisədir. Dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təcrübəsinə əsasən demək olar ki, kitabxanalar dünyada iqtisadi tərəqqinin, elm, təhsil və mədəniyyətin inkişaf bazasıdır. Məhz buna görədir ki, müasir informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə onların qarşısında daha böyük, qlobal vəzifələr durur" (4. 285).

Müasir cəmiyyətin tələbləri səviyyəsində hərtərəfli inkişaf etmiş insanların gündən-günə artan, genişlənən elmi maraqlarını təmin etmək və bu maraqlara cavab verən kitabxana şəbəkələrtinin yaradılması və inkişaf etdirilməsi üçün «Azərbaycan Respublikasında kitabxana- informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı»nda da, göstərilirdiyi kimi, qarşıda duran mövcud problemləri həll etməklə, sistemli şəkildə fasiləsiz təhsilin təmin edilməsi, kitabxana-informasiya resurslarının dünya məkanına inteqrasiyasının təmin edilməsi və s. nəzərə alınmalıdır. Proqramda əhalinin bütün təbəqələrinə kitabxana-informasiya xidməti səviyyəsinin yüksəlməsi, müasir idarəetmənin tətbiqi, kadr islahatının həyata keçirilməsi, kitabxana işi sahəsində elmi-tədqiqat işlərinin aparılması, kitabların nəşri, kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsi, beynəlxalq informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsi və s kimi vəzifələrin də həyata keçməsi qarşıya qoyulmuşdur. Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üçün hazırlanmış Tədbirlər Planında, sırf regionlarla bağlı bir sıra məsələlər də göstərilmişdir: onlardan 2010-2011-ci illərdə «Kitabxana

fondları-regionun inkişafının əsas informasiya resursu kimi» mövzusunda dəyirmi masaların keçirilməsi, regionlardakı kitabxanalar arasında «Ən yaxşı ictimai İnternet mərkəzi», «Ən maraqlı veb-sayt» mövzusunda respublika müsabiqəsinin keçirilməsi, regionlarda MKS-lərin bazasında kitabxanaların mövcud ştat vahidləri çərçivəsində və ictimai əsaslarla informasiya mərkəzlərinin yaranması, regionlarda nəşr edilən yerli qəzetlərdə diyarşünaslığa dair materialların toplanması, qorunması məqsədi ilə onların biblioqrafik uçotunun aparılması, əlifbanın kirit qrafikasından latin qrafikasına çevrilməsi, informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi, «2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı» çərçivəsində xarici ölkələrin ali məktəblərinin magistratura şöbələrində milli kitabxanaçı kadrların hazırlığının təşkili məqsədi ilə müvafiq tədbirlərin keçirilməsi və s. göstərmək olar (2).

Ümumilikdə, Azərbaycan Respublikasında informasiya tələbatçıları tərəfindən kitabxanalara olunan müraciətlərə nəzər saldıqda, bu müraciətlərin kitabxanaların növlərinə görə dəyişməsi, şəhər və kənd yerlərində müxtəlif olması diqqəti cəlb edir. Belə ki, şəhər və kənd yerləri də daxil olmaqla, cəmi müraciətlərin sayı 4774977 dəfə olmuşdur. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində olan kütləvi kitabxanalara olunan müraciətlərin sayı 2543312 dəfə olmuşdur ki, onların 493014-ü yəni 19,4%-i 18 yaşınadək istifadəçilər tərəfindən edilmişdir. Bunların arasında virtual istifadəçilər tərəfindən olunan müraciətlərin sayı 26490 dəfədir. Onda belə bir nəticə əldə etmiş oluruq ki, cəmi kütləvi kitabxanalara edilən müraciətlərin sayı 53,3% olmuşdur. Elmi kitabxanalara, ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində, ümumtəhsil məktəblərində, digər idarə, müəssisələrdə yerləşən kitabxanalara olunan müraciətlərə diqqət yetirdikdə, bu müraciətlər arasında gənclərin də önəmli yer tutduğunu görə bilərik. Bu müraciətlərin şəhər yerlərində yerləşən kitabxanalara görə bölgüsü zamanı, cəmi 2864282 dəfə qeydə alınmasını görürük. Bu müraciətlər 1295300 dəfə kütləvi, 333167 dəfə elmi, 441707 dəfə ali təhsil müəssisələrinin kitabxanalarına edilmişdir. Eyni zamanda, onların içərisində virtual istifadəçilər tərəfindən edilən müraciətlərin sayını da nəzərə alsaq, ümumilikdə bu müraciətlərin sayının 33,8%-nin 18 yaşınadək uşaq və gənclər tərəfindən edildiyi görünür. Təbii ki, müraciətlərdən bəhs edərkən, kənd yerlərində yerləşən kitabxanalara edilən müraciətləri də nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Belə ki, bu müraciətlərin sayı ümumilikdə, 1910695 dəfə olmuşdur. Onlardan 922970 dəfə və ya 48,3%-i 18 yaşınadək gənclər tərəfindən edilmişdir. Bununla belə, bu istifadəçilər arasında Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tabeliyində olan kütləvi kitabxanalara 1248012 dəfə müraciət olunmuşdur. Bu müraciətlərin 275358 dəfəsi və ya 22,1%-i 18 yaşınadək uşaq və gənclər tərəfindən olunmuşdur. Ümumilikdə, isə bu müraciətlər 65,2%-dir, onların da, 29,8%-i 18 yaşınadək uşaq və gənclər tərəfindən edilmişdir. Kənd yerlərində yerləşən kitabxanalara olunan müraciətlərə diqqət yetirdikdə, ümumtəhsil məktəblərində yerləşən kitabxanalara olunan müraciətlərin də önəmli yerlərdən birini tutduğunu görürük. Belə ki, bu müraciətlərin sayı cəmi 639264 dəfə olmuşdur.

İnformasiya tələbatçılarına verilmiş kitab və digər informasiya mənbələrinin sayı cəmi 53377 min nüsxə olmuşdur ki, onların 11926 min nüsxəsi, 18 yaşınadək istifadəçilərə verilmişdir. Kütləvi kitabxanalar tərəfindən oxuculara 42624900 nüsxə kitab verilmişdir. İnternet vasitəsi ilə elektron kitabxanalardan istifadə edənlərin informasiya tələbatları 41,8% ödənilmişdir.

Şəhər yerlərində tələbatçılara verilmiş kitab və digər mənbələrin cəminin 272223 min nüsxə olduğunu, onlardan 206136 min nüsxənin kütləvi, 19872 min nüsxənin elmi, 10846 min nüsxənin ali təhsil müəssisələrində yerləşən kitabxanalar tərəfindən verildiyini görürük. Kənd yerlərində istifadəçilərə verilmiş kitab və digər informasiya mənbələrinin sayı cəmi 261547 min nüsxə olmuşdur. Onların 67688 min nüsxəsi 18 yaşınadək uşaq və gənclər tərəfindən istifadə olunmuşdur. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tabeliyində yerləşən kütləvi kitabxanalar tərəfindən informasiya tələbatçılarına 220113 min nüsxə informasiya mənbələri verilmişdir. Ümumiyyətlə, informasiya tələbatçılarının cəmi 84,2% sorğuları ödənilmişdir. Bunun da 48,8%-i 18 yaşınadək uşaq və gənclər olmuşdur. Ümumtəhsil məktəblərində 41283 min nüsxə informasiya mənbələri verilmişdir ki, bu da 15,8% dir.

Azərbaycan Respublikasının regionları üzrə kitabxanalarda informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının mövcudluğuna görə, bölgüsündən görüldüyü kimi, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda yerləşən 698 kitabxanada cəmi 2 ədəd və ya 6,7% elektron katoloq, 2 ədəd və ya 2,3% elektron poçt var.

Regionda yerləşən kitabxanalarda ştatda olan, mütəxəssislərin sayının 569 nəfər olduğunu nəzərə alsaq, onların təhsil səviyyələrinə, kənd və şəhər yerlərində necə yerləşmələrinə baxsaq. Bu kitabxanaçılardan 26 nəfəri və ya 4,6%-i kitabxana üzrə ali təhsilli mütəxəssis, 23 nəfəri və ya 4%-i ali qeyri-ixtisas təhsilli, 106 nəfəri və ya 18,6%-i kitabxana üzrə orta ixtisas təhsilli mütəxəssis, 78 nəfəri və ya 13,7%-i orta qeyri-ixtisas təhsilli, 336 nəfəri isə orta təhsillilərdir. Şəhər yerlərində yerləşən kitabxanalarda 90 nəfər mütəxəssis çalışır ki, onlardan 10 nəfəri kitabxana üzrə ali ixtisas təhsilli, 9 nəfəri isə kitabxana üzrə orta ixtisas təhsillidir. Kənd yerlərindəki kitabxanalarda çalışan 479 nəfər işçidən 16 nəfəri kitabxana üzrə ali ixtisas təhsilli, 97 nəfəri kitabxana üzrə orta ixtisas təhsilli, 12 nəfəri ali qeyri- ixtisas təhsilli, 292 nəfəri ümumi orta təhsillilərdir (3).

Beləliklə, Quba-Xaçmaz regionunda məskunlaşmış əhəlinin respublika əhalisinin 5%-ni, kitabxanalarda

çalışan mütəxəssislər 6,5%-ni, kitab fondunun isə 8,2%-ni təşkil etdiyini görürük.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında. 2 cildə. I və II c.-lər. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. Bakı: Nurlar, 2007. 820s.
2. Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı// Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi- nəzəri, metodiki və təcrübi jurnal, 2008, № 2. s.6-29.
3. «Kitabxanaların fəaliyyəti haqqında» statistik müayinənin nəticələri barədə. Statistik bülleten/Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Bakı: 2009, 88s.
4. Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: dərslik. 3 hissədə, III h. Bakı: 2003, 314s.
5. İsmayılov X.İ. İsmayılov N.İ. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının bibliografik informasiya təminatı /Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri: ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi. Bur.7. Bakı: Mütərcim, 2007, s.318-320.
6. Məmmədov Z.S. Regionların iqtisadi inkişaf problemləri. Bakı: Elm, 2007. 465s.

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗМЕЩЕНИЯ
БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ
В ГУБИНСКО-ХАЧМАССКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЙОНЕ**

И.З.БАЙРАМОВА

РЕЗЮМЕ

В статье исследованы вопросы современного состояния развития библиотек Губинско-Хачмасского экономического района Азербайджанской Республики, их информационного потенциала, кадрового обеспечения, материально-технической базы.

**CURRENT STATE OF PLACING LIBRARY–INFORMATIOAL
RESOURCES IN GUBA-KHACHMAZ ECONOMIC REGION**

I.Z.BAYRAMOVA

SUMMARY

The article studies questions of the current state of development of libraries in Guba-Khachmaz economic region of the Azerbaijan Republic, their information potential, personnel maintenance and material technical base.